

IN MEMORIAM

Prof. dr. sc. Ljerka Marković (Zagreb, 24. II. 1932. – 18. IV. 2022.)

ANTUN ALEGRO*

University of Zagreb, Faculty of Science, Department of Biology, Division of Botany, Marulićev trg 20/II, HR-10000 Zagreb, Croatia

*Autor za dopisivanje / corresponding author: antun.alegro@biol.pmf.hr

Nikad brojnu botaničku zajednicu u Hrvatskoj napustila je Ljerka Marković, profesorica na Botaničkom zavodu PMF-a i predana botaničarka kojoj botanika nije bila samo posao nego životni poziv i način života. Bio sam jedna od zadnjih generacija kojima je predavala prije umirovljenja i jedan od njezinih posljednjih diplomanata. Upoznao sam je već na prvoj godini. Predavanja su bila petkom ujutro, ali iako nisam jutarnji tip nisam ih propuštao jer su bila različita od ostalih. I to već od samog početka jer je profesorica Marković bila ona kojoj smo se ustajali kad je ulazila u predavaonicu. Nije to tražila, ničim nije

pokazala da misli da bi to tako trebalo, ali jednostavno je bila osoba kojoj se imaš potrebu ustati. Izrazito tiha i mirna, nenametljiva i skromna, bila je autoritet koji se poštovao. Svako predavanje bilo je izbalansirano, strukturirano i izbrušeno do zadnjeg detalja. Nedavno sam našao svoje bilješke s tih predavanja i bilo mi je gotovo nevjerojatno da ih i danas mogu koristiti kao kompendij anatomije, morfologije i sistematike bilja. Još jedna danas nevjerojatna stvar je da je profesorica Marković znala doći i sat, dva prije predavanja da „iscrta ploču“. Kredama u boji crtala je razne presjeke, alge i koje kakve detalje biljne građe o kojima je predavala. Bila su to mala remekdjela botaničkog crteža koja su trajala jedno predavanje, gotovo poput tibetanskih mandala rađenih od raznobojnog pijeska. Ispit je trajao dugo, bio je detaljan, ali nije bio mučenje. Zapravo, bio je organiziran tako da možeš pokazati znanje, a ne da te se hvata u neznanju. Pitanja su bila vezana uz crteže i slike na kojima si objašnjavao građu biljaka, prepoznavao porodice i vrste i obrazlagao njihove glavne značajke. Pismenog nije bilo, kao ni prostora za biflanje, prepisivanje, nasumično zaokruživanje, skupljanje pitanja iz prošlih testova i svega što ide uz „suvremeno bolonjsko“ ocjenjivanje. Kasnije sam još odslušao Kormofita (nekad prije i danas Sistematsku botaniku) uz koja je išla terenska nastava. Na terenskoj nastavi profesorica je znala baš svaku biljnu vrstu, bez listanja ključeva, razmišljanja i mrštenja, latinska imena su samo

izlazila iz nje, uz komentar o determinacijskim svojstvima na koja treba obratiti pažnju. Sve to me se toliko dojmilo da kod odabira mentora za diplomski rad nisam puno razmišljao. Pita sam profesoricu Marković. Odgovorila mi je da može ako ću se požuriti jer uskoro odlazi u mirovinu. Izrada diplomskog pod njezinim mentorstvom bila mi je jedan od najvećih profesionalnih dobitaka. Svaku biljku smo određivali, a ako sam imao više primjeraka iste vrste, pustila bi me da svaki pregledam dok ne shvatim da se radi o istoj vrsti. Ako sam pobjedonosno došao s nekim krivim rješenjem samo je napomenula da li sam obratio pažnju na to i to svojstvo jer je naravno znala s kojom se vrstom borim. Pa sam ponovno i ponovno prolazio kroz determinacijski ključ. Uz nju sam zaista naučio proces determinacije, upoznao se s ključevima za determinaciju i masom literature, osobito klasične jer je imala ogromnu botaničku biblioteku. Od nje sam saznao tko su bili Schlosser i Vukotinović, Petter, Neilreich, Klinggräf, Hirc, Rossi, Haračić, Jávorka i Csapodyjeva i mnogi drugi te listao i čitao njihove knjige i publikacije. Sve u originalnim antikvarnim izdanjima jer profesorica nije voljela fotokopije.

Iz moje današnje profesorske perspektive fascinantno mi je da je, iako pred mirovinu, imala do zadnjeg detalja ažurirana predavanja uključujući i sistematiku koje se držala. Nije mi jasno otkud joj tolika samodisciplina da to tako revno provodi jer se sam znam uhvatiti u situaciji da sam svjestan da neke stvari treba mijenjati, a nikako se prisiliti na to. Nije mi jasno ni otkud joj toliko strpljenja za rad s diplomantima. Sate i sate sam proveo u njezinom uredu determinirajući biljke i postavljajući vjerojatno vrlo banalna pitanja o za nju vrlo svakodnevnim vrstama. Mogla mi je izdiktirati o kojim se vrstama radi, mogla me izbaciti iz ureda i reći da odredim što znam, a ostalo ostavim, ali nije. Strpljivo me naučila botanički zanat. Toga se uvijek sjetim kad prihvaćam biti mentor, ali sumnjam da u tome uspjevam u istoj mjeri.

Toliko o mojim dojmovima i sjećanjima. No, tko je mimo toga bila profesorica Marković? Rođena je u uglednoj zagrebačkoj obitelji Gospodarić koja je u vlasništvu imala i legendarno „Gospodarićevo“ kupalište na Savi. Otac joj je bio vrlo aktivan u zagrebačkom društvenom životu, a majka stroga i povučena, porijeklom iz Češke i s njemačkim kao materinim jezikom. To je bio razlog što je i Ljerka savršeno vladala tim jezikom, a time imala otvorena vrata u preobilnu srednjoeuropsku botaničku literaturu. Bila su to vremena kad je njemački bio važniji od engleskog. Priča kaže da su njezin otac i profesor Stjepan Horvatić zajedno pjevali u zboru i bili dobri prijatelji. Tako se već u djetinjstvu upozнала s tada vodećim botaničarom u Hrvatskoj, a kako su joj biljke bile jednostavno ljubav i fascinacija, studij biologije je bio očekivani životni put. Kao vještu crtačicu profesor Horvatić ju je kao studenticu angažirao za izradu crteža za njegov *Ilustrirani Bilinar – Priručnik za određivanje porodica i rodova višeg bilja*. Tiskan 1954. ostao je, po mom mišljenju, jedan od najboljih i korisniku najprijateljskijih ključeva, pogotovo za učenje i svladavanje prvih koraka u determinaciji bilja, u čemu uvelike pomažu i Ljerkini crteži. Profesor Horvatić je terenske nastave običavao voditi zajedno sa svojim kolegom geografom i njegovim studentima geografije, što je bilo sudbonosno za Ljerku Gospodarić jer će na tim terenima upoznati Mirka Markovića, svog budućeg supruga s kojim će se vjenčati početkom 1960-ih. On će svoj radni vijek provesti u Etnološkom zavodu JAZU/HAZU i objaviti impresivan broj radova i knjiga o povijesti kartografije i geografiji te povijesti i etnologiji različitih dijelova Hrvatske.

Ljerka Gospodarić diplomirala je 1955. te se nakon nekoliko mjeseci volontiranja u Botaničkom vrtu zaposlila kao asistentica u Botaničkom zavodu PMF-a. Doktorsku disertaciju obranila je 1964. nakon čega akademsku godinu 1965./66. kao poslijedoktorant provodi u Botaničkom institutu u Stuttgartu-Hohenheimu kod profesora Heinricha Waltera, jednog od utemeljitelja suvremene

vegetacijske ekologije. Docentica postaje 1972. godine, izvanredna profesorica 1977., a redovita profesorica 1983. Čitav radni vijek do umirovljenja 2000. godine provela je u Botaničkom zavodu PMF-a, na koji je nastavila dolaziti još nekoliko narednih godina kako bi sređivala svoju herbarijsku zbirku i mnogobrojne terenske podatke koje nije stigla objaviti tokom radnog vijeka. Predavala je više kolegija koji su obuhvaćali opću botaniku i sistematiku kopnenih biljaka, a tokom vremena su mijenjali nazive kako su to već zahtijevali duh vremena i sveučilišna moda (Filogenija i sistematika kormofita, Filogenija biljaka II, Kormofita, Osnove botanike, Botanika i pripadajuće terenske nastave). Više kolegija predavala je i na doktorskom studiju (Odabrana poglavlja iz geobotanike, Odabrana poglavlja iz filogenije i sistematike kormofita, Flora kopnenih voda, Makrofiti kopnenih voda). Bila je mentorica niza diplomskih i magistarskih radova te jedne doktorske disertacije.

Istražujući floru okoline Zagreba za potrebe svog diplomskog rada pronašla je adventivnu, neofitsku vrstu *Sporobolus vaginaeflorus* porijeklom iz Sjeverne Amerike, što će joj obilježiti cijelu karijeru. Tada se o neofitima i biljnim kolonizacijama još malo znalo tako da će nastaviti s njihovim istraživanjima otkrivši niz takvih vrsta u flori Hrvatske, prateći njihovo rasprostranjivanje, staništa na kojima rastu i strukturu vegetacije u kojoj rastu. Ta istraživanja bila su u uskoj vezi s istraživanjima ruderalne i nitrofilne vegetacije koja su činila središte njezinog znanstvenog interesa započetog s izradom doktorske disertacije pod naslovom *Fitocenološka istraživanja ruderalne vegetacije Hrvatske*. Osim u Hrvatskoj ruderalnu i nitrofilnu vegetaciju detaljno je istraživala i u Sloveniji. Baveći se fitocenološkim istraživanjima nizinskih nitrofilnih travnjaka susrela se s riparijskom i vodenom vegetacijom što ju je odvelo do istraživanja njezine ekološke uvjetovanosti te mogućnosti da se iskoristi kao

indikator kvalitete vode čime je za više desetljeća pretekla ideje razvijene u Okvirnoj direktivi o vodama Europske komisije. Nadalje, bavila se florističkim istraživanjima u različitim dijelovima Hrvatske, poviješću botanike u Hrvatskoj, obradila niz porodica i rodova za *Analitičku floru Jugoslavije* i *Indeks florae croaticae*, te obradila veći broj vrsta za oba izdanja Crvene knjige biljnih vrsta Hrvatske. Rezultate svojih istraživanja objavila je u 60-ak znanstvenih radova, a zajedno sa stručnim radovima taj broj doseže 80-ak publikacija. U najvećem broju tih publikacija je prvi autor, a u znatnom dijelu i jedini autor. To s jedne strane odražava (loš) duh vremena u tadašnjoj hrvatskoj botanici u kojoj se osobito cijenilo samostalno autorstvo na radovima, a s druge samozatajnu i povučenu narav profesorice Marković.

Nažalost, rezultate mnogih istraživanja nije stigla objaviti. Među njima je između ostalog istraživanje vegetacije torova Dinare. Kako se njezin suprug bavio istraživanjima stočarskih kretanja u Dinaridima, zajedno su obilazili teren, on prikupljajući etnološke podatke i građu, ona istražujući vegetaciju. Kako danas više nema stočarskih kretanja u Dinaridima, nema ni njima uvjetovane vegetacije, osim malih i jedva prepoznatljivih ostataka. Ta njezina istraživanja iz današnje perspektive su otvoren prozor u prošlost vegetacije i velika je šteta da su ostala neobjavljena.

Nadam se da će njezine publikacije potaknuti i nadahnuti nekog da nastavi s istraživanjima ruderalne i nitrofilne vegetacije koja se u proteklom desetljećima mijenjala uslijed promjena u antropogenim pritiscima, klimi, vodnim režimima i ostalim faktorima. Istraživanja profesorice Marković odličan su temelj i rijedak slučaj da za neki tip vegetacije postoje detaljna istraživanja na kojima se može dalje graditi.